

Otto Friedrich Bollnow, ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ*

IV. Η ικανότητα [Können]

[π. 54-53]

Κάθε άσκηση, όπως τονίσαμε, σχετίζεται με μια ικανότητα. Στοχεύει σε μια ικανότητα, και αντίστροφα κάθε ικανότητα κατακτάται μόνο μέσα από το δρόμο της άσκησης. Επιστρέφουμε λοιπόν πίσω, στο γενικότερο πρόβλημα της ικανότητας.

1. Το υπόβαθρο της γλωσσικής προέλευσης

Η συχνά βοηθητική αναφορά στην ιστορία της λέξης συνεισφέρει πολύ λίγα στην κατανόηση της, και τίποτα στην οριοθέτηση της απέναντι στη θεωρητική συμπεριφορά. Γνωρίζουμε ότι αρχικά η λέξη «ικανότητα» [können] έχει τη σημασία της «γνώσης» [kennen], άρα σημαίνει κάποια γνώση· η λέξη «ειδέναι» [Wissen] με τη σειρά της παράγεται ως μορφή παρακειμένου από το «έχω δει» [gesehen haben]. Έτσι κατά τον Trübner: «Η βασική σημασία της ικανότητας είναι 'γνώση', σε αντίθεση προς την έννοια 'δύναμαι' [(ver)mögen]»¹. Αργότερα μετατοπίζεται «από την καθαρά πνευματική γνώση στη μαθημένη δεξιότητα, δηλ. δηλώνει ό,τι η γνώση που σχετίζεται με κάποια δραστηριότητα». Στη συνέχεια υποχωρεί η έννοια της πνευματικής ικανότητας και «υπερκαλύπτεται από εκείνη του 'ικανός-είναι' [Fähigsein]».

Πέραν αυτού η λέξη «ικανότητα» [Können] εκφυλίστηκε σε ένα απλά βοηθητικό ρήμα. «Ο δούλος ξεπλήρωσε το χρέος του, ο δούλος μπορεί [kann] να πηγαίνει», σημαίνει ότι του δόθηκε το ελεύθερο ή και του συστήθηκε να πηγαίνει. Ο τύπος «μπορεί να ...» [«es kann sein ...»] (π.χ. ότι ετούτη τη νύχτα θα βρέξει) σημαίνει τελικά μόνο την τυπική δυνατότητα. Εδώ ως περιοριστούμε μόνο σ' αυτό, γιατί πρέπει να επανέλθουμε σ' αυτό σε μια υστερότερη συνάρτηση.

Από την ικανότητα [Können] παραπεμπόμαστε στην παλαιά λέξη «μπορώ» [mögen] με την έννοια του «είμαι ικανός» [vermögen], που αρχικά είχε τη σημασία του σημερινού «δύνα- [44/45] σθαι» [Können], κι έτσι φθάνουμε σε μια νέα, πάρα πολύ τεταμένη συνάφεια. «Είμαι ικανός» σημαίνει δηλ. αρχικά το ίδιο με το «δύναμαι, είμαι σε θέση», και εξελίχθηκε αργότερα στην έννοια του «ευχαρίστως έχουν», έτσι όπως λέει κανείς για έναν άνθρωπο: «τον θέλω», ή εντονότερα: «τον ποθώ».

Για εμάς είναι εδώ σπουδαιότερη η παράγωγη λέξη «δυνατό» [möglich], με την οποία εκδιπλώνεται όλο το υπόβαθρο του προβλήματος της δυνατότητας, από την πραγματική έμφυτη ικανότητα [Potenz] έως την απλώς λογική δυνατότητα. Ακόμα είναι σημαντικό το ουσιαστικό «δύναμη» ή «εξουσία» [Macht], που σημαίνει τη δυνατότητα να επιβάλλω τη δική μου θέληση στον άλλο, ή γενικότερα τη «δυνατότητα να ασκώ επίδραση». Έτσι λέει κάποιος: «Είναι στο χέρι μου», αλλά επίσης «η γνώση είναι δύναμη», «υπάρχει μια δύναμη της συνήθειας, μια παντοδυναμία ή αδυναμία» κλπ. Δεν μπορούμε εδώ να ακολουθήσουμε άλλο όλες αυτές τις συνάφειες, αλλά έπρεπε τουλάχιστο να αναφερθούν, για να αποδώσουν τον γενικότερο νοηματικό ορίζοντα, μέσα στον οποίο βρίσκεται η λέξη «ικανότητα», και ο οποίος συνηχεί πάντα κρυφά κατά τη χρησιμοποίηση της λέξης.

* Die Seitenzahlen des Erstdrucks sind in [...] in den fortlaufenden Text eingetragen.

¹ Trübners Deutsches Wörterbuch, 4ος τόμ., σελ. 228 κ.εξής, σελ. 660 κ.εξής.

2. Το «να-θέλεις-να-είσαι-ολοένα-περισσότερο-ικανός» [das Immer-besser-können-Wollen] κατά τον Josef König

Στη νεότερη ευρωπαϊκή Φιλοσοφία το πρόβλημα της ικανότητας (σε αντιδιαστολή προς την ελληνική παράδοση, η οποία μεσουράνησε με τον Αριστοτέλη) έχει πολύ λίγο μελετηθεί, εξαιτίας του κυρίαρχου προσανατολισμού προς το πρόβλημα της γνώσης. Απ' αυτήν επομένως την πλευρά πρέπει να περιμένουμε πολύ λίγη βοήθεια. Γι' αυτό πρέπει να μελετήσουμε με πολύ μεγαλύτερη προσοχή τις λίγες εργασίες που υπάρχουν. Μια σημαντική αναφορά βρίσκεται, σχεδόν συμπτωματικά, στον Josef König σε ένα δοκίμιο του που έχει εντελώς άλλη θεματική². Αυτός θέτει το ερώτημα για την «ειδική ικανότητα της Φιλοσοφίας», και ξεκινά από τη θέση ότι στην ουσία του ανθρώπου ανήκει η θέληση για ικανότητα. Όπως όμως γενικά η τάση για αναρρίχηση είναι μια βασική ιδιότητα της ζωντανής φύσης, έτσι και στη θέληση για ικανότητα ενυπάρχει ταυτόχρονα το «να- [45/46] θέλεις-να-είσαι-ολοένα-περισσότερο-ικανός». Αυτή την «ενδόμυχη δύναμη του ανθρώπου» την θεωρεί, μέσα από το φως της ελληνικής αντίληψης, ως «δεινότητα» του ανθρώπου, με τη στρυφνή διπλή σημασία που έχει αυτή η ιδιόμορφη ελληνική λέξη: «Μπορεί εκλαμβανόμενη ως 'ύβρις' να εκφυλισθεί σε εκδίκηση υπεράνθρωπων δυνάμεων, και τότε 'δεινός' σημαίνει 'φοβερός, κακός, επικίνδυνος, τρομακτικός' · η ίδια λέξη σημαίνει εντούτοις ταυτόχρονα τον έκτακτο με την καλή σημασία, τον επιτήδειο, τον επιτυχημένο, τον άξιο»³. Είμαστε υποχρεωμένοι στη συνέχεια της έρευνάς μας να εξετάσουμε αυτό το ανέστιο υπόβαθρο.

Ο König εξηγεί αυτή τη θέληση για ικανότητα ακριβέστερα και την συσχετίζει με την εσώτατη ουσία του ανθρώπου: «Η θέληση για ικανότητα δεν είναι ποτέ μια θέληση ενάντια στη φύση· είναι πολύ περισσότερο μια κίνηση, η οποία, επειδή ουσιαστικά είναι δοκιμασία και τόλμη, επιδιώκει να προσεγγίσει τα κρυφά όρια της δικής μας φύσης». Επομένως η θέληση για ικανότητα και το να-θέλεις-να-είσαι-ολοένα-περισσότερο-ικανός έχει άμεση σχέση με την αυτοπραγμάτωση του ανθρώπου, και μάλιστα κατά τρόπο ώστε η έκβαση της θέλησης για ικανότητα να είναι αβέβαιη, και ο άνθρωπος να μαθαίνει αυτό που μπορεί μόνο «δοκιμάζοντας και τολμώντας». Αλλά ταυτόχρονα αντιλαμβάνεται και τι δεν μπορεί. Πρώτη φορά ο άνθρωπος μαθαίνει τι είναι, ύστερα από έντονες, οριακές δοκιμές. Ο König συνοψίζει αυτό ακριβώς στη βαθυστόχαστη φράση: «Ο άνθρωπος είναι αυτό που μπορεί». Δεν το μαθαίνει όμως ποτέ με ενδοσκόπηση, δηλ. στρέφοντας τη σκέψη του προς τον ίδιο τον εαυτό του, αλλά μόνο ύστερα από κόπο που καταβάλλει για την ικανότητά του, γνωρίζει την ικανότητά του. «Το δυνατό για τον άνθρωπο μαθαίνει ο άνθρωπος μόνο μέσα και κοντά στην πραγματικότητα του επιτεύγματος. Ωστόσο η αποτυχία δεν είναι ισχυρή απόδειξη της μη-δυνατότητας. Κάθε θέληση για ικανότητα είναι προσπάθεια με αβέβαιη έκβαση και γι' αυτό είναι καθ' εαυτήν αμφίβολη. Αλλά κανένας δεν μπορεί να αφαιρέσει από τον άνθρωπο αυτόν τον κίνδυνο· ούτε και η Φιλοσοφία»⁴. Επανάλλα αυτές τις φράσεις κατά λέξη, γιατί με την εξαιρετική συντομία τους εκφράζουν κάτι ουσιώδες σχετικά με την ικανότητα του ανθρώπου, στο οποίο οφείλουμε παρακάτω να επανέλθουμε. Ως πιο σημαντικό ας συ- [46/47] γκρατήσουμε το ότι το «Είμαι» του ανθρώπου εξισώνεται με το «δύνασθαι» [Vermögen], δηλ. με την ικανότητα [Können].

² Josef König, «Das spezifische Können der Philosophie als *eu légein*», *Blätter für Deutsche Philosophie*, τόμ. 7, 1936, σελ. 129-136.

³ Οπ.π. σελ. 130.

⁴ Οπ.π. σελ. 131.

3. Η προτεραιότητα της μη-ικανότητας κατά τον Wolfgang Kroug

Τη μοναδική ουσιαστική συμβολή σε μια φιλοσοφία της ικανότητας [Können] οφείλουμε, όπως προαναφέραμε, στον Wolfgang Kroug, ο οποίος από την εποχή των σπουδών του επεσήμανε, σε διάφορες περιπτώσεις, τη σπουδαιότητα αυτού του προβλήματος, χωρίς δυστυχώς να έχει συγγράψει μια συστηματική θεωρία. Οι σκέψεις του έχουν μεγάλη σπουδαιότητα για την προβληματική μας. Μια μικρή σύνοψη των διάσπαρτων σε διάφορα δοκίμια σκέψεων του έχει δώσει ο Kroug στο «Φιλοσοφικό Λεξικό» του Kröner⁵. Ο Hans Bohnenkamp, φίλος του από τη νεανική ηλικία, τις έχει συνοψίσει και έχει τονίσει ιδιαίτερα την παιδαγωγική άποψη στο *Λεξικό της Παιδαγωγικής των εκδόσεων Herder*⁶.

Ο Kroug χαρακτηρίζει την εργασία του, σε αντιπαραβολή προς την «Οντολογία του εδω-Είναι» του Heidegger, ως «Οντολογία της ικανότητας», και εννοεί την ικανότητα [Können] ως «υπαρκτικό χαρακτηριστικό» [«Existential»] στο πνεύμα της χαϊντεγκεριανής ορολογίας. Η βασική του, η καθοριστική σκέψη, είναι ότι υπάρχει μια αδιάσπαστη σχέση μεταξύ ικανότητας και μη-ικανότητας, και μάλιστα όχι με την έννοια της αντίθεσης, αλλά έτσι που η μη-ικανότητα περιέχεται στην ικανότητα ως θεμέλιο της δυνατότητας της. «Σε κάθε ικανότητα είναι παρούσα [47/48] μια ενδεχόμενη μη-ικανότητα»⁷. Εκτός αυτού μιλάει με έμφαση για την «πρωτοκαθεδρία της μη-ικανότητας»⁸. Μια «Οντολογία της ικανότητας» είναι «χωρίς την οντολογική πρωτοκαθεδρία της μη-ικανότητας απραγματοποίητη». Και τονίζει την παραγωγική σημασία της μη-ικανότητας με τη φράση: «Αυτή η μη-ικανότητα, που είναι παρούσα ως μέριμνα, είναι τόσο περιορισμός όσο και καρύκειμα της ικανότητας. Η απόλυτη ικανότητα παραμένει νεκρή».

Ο Kroug συλλαμβάνει αυτή τη συνάφεια με αφετηρία τη βασική σύνθεση του ανθρώπινου «μεσ-στον-κόσμο-Είναι». Ανατρέχει στις ιδέες του Dilthey, ότι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα του εξωτερικού κόσμου χάρη στην αντίσταση, που αυτή η πραγματικότητα προβάλλει απέναντι στην ορμή της ζωής του. «Ίκανότητα σημαίνει αναφορά σε αντιστάσεις». Αλλά η αντίσταση δεν προέρχεται μόνο από τον εξωτερικό κόσμο· υπάρχει και μια εσωτερική αντίσταση, που δικαιολογείται από την ανεπάρκεια των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων του ίδιου του ανθρώπου. Εδώ φανερώνεται επίσης ότι κάθε άνθρωπος δεν μπορεί να κάνει ό,τι θέλει. Και εδώ επίσης κατανοεί κανείς με πόνο την ανικανότητά του [Nichtkönnen]. Γι' αυτό ο Kroug ισχυρίζεται γενικά ότι σε κάθε ικανότητα είναι παρούσα μια μη-ικανότητα. Ίκανότητα και μη-ικανότητα είναι δεδομένες ως αδιαίρετη ενότητα.

Έτσι προκύπτει εδώ για τον άνθρωπο πρόβλημα αντιπαράθεσης με αυτή την ανικανότητα του. Ουσιαστικά αυτός απειλείται από τον κίνδυνο να χαθεί σε μια «παράτολμη» προσπάθεια

⁵ Wolfgang Kroug, τα άρθρα «Können» και «Nichtkönnen», in: *Kröners Philosophisches Wörterbuch*, Stuttgart 1974, 19η έκδοση, σελ. 350 και 461. Τα άρθρα επανεκδόθηκαν στο: Wolfgang Kroug, «Über Ontologie des Könnens und das Primat des Nichtkönnens», *Jahrbuch für Psychotherapie und medizinische Anthropologie*, 14. Jahrg. 1966, σελ. 158-175, ειδικά στη σελ. 163. Του ίδιου, «Konfrontation mit dem Nichtkönnen», *Psyche. Eine Zeitschrift für Tiefenpsychologie und Menschenkunde*, 5. Jahrg. 1961, σελ. 161-186. Του ίδιου, «Das Sein zum Tode bei Heidegger und die Probleme des Könnens und der Liebe», *Zeitschrift für philosophische Forschung*, τόμ. 7, 1953, σελ. 392-415.

⁶ Hans Bohnenkamp, το άρθρο «Können, Könnensbewußtsein», in: *Lexikon der Pädagogik*, 3 τόμ., Freiburg i. Br. 1954, Sp. 33-35.

⁷ Kroug, *Kröners Philosophisches Wörterbuch*, σελ. 150.

⁸ Kroug, «Über Ontologie des Könnens», σελ. 158, σελ. 164.

μέσα στο άπειρο. Επομένως πρέπει να βρεθεί το «μέτρο», κι αυτό είναι ο περιορισμός για τον οποίο μιλάει ο Kroug. Αυτό ακριβώς αποδίδει σε μια σαφή διατύπωση ως «ικανότητα της ανικανότητας». Είναι η ελεύθερη συμμόρφωση [Sich-Einrichten] του ανθρώπου με το μέτρο της ικανότητάς του και η παραίτηση από όσα είναι ανέφικτα στην ικανότητά του.

Αλλά η φράση, ότι σε κάθε ικανότητα «είναι παρούσα μια ενδεχόμενη ανικανότητα», έχει βαθύτερη σημασία. Δεν σημαίνει μόνο ότι κάθε ικανότητα είναι μια περιορισμένη ικανότητα, έτσι όμως που ο άνθρωπος μπορεί μέσα σ' αυτά τα όρια να διαθέτει την ικανότητά του με αυτονόητη σιγουριά. Η ανικανότητα ενυ- [48/49] πάρχει βαθύτερα μέσα στο εσωτερικό της ίδιας της ικανότητας. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος ποτέ δεν ξέρει με σιγουριά, αν μπορεί να κατορθώσει αυτό, για το οποίο νομίζει πως είναι ικανός. Σε κάθε ενέργεια του, ακόμα κι όταν ο άνθρωπος πιστεύει ότι τα καταφέρνει καλά, ενυπάρχει ένα τόλμημα, και η επιτυχία δεν εξαρτάται από αυτόν μόνο, παρ' όλες τις προσπάθειες του. Πρέπει να προστεθεί και κάτι ακόμα, που κατά κάποιον τρόπο τού δωρίζεται. Ο Schelling μίλησε μέσα στη φιλοσοφία της τέχνης του για μια εύνοια, που πρέπει να δίδεται στον καλλιτέχνη⁹. Αυτό δεν ισχύει μόνο για τον καλλιτέχνη, αλλά γενικά για τον άνθρωπο. Σε κάθε τι που επιχειρεί, έχοντας εμπιστοσύνη στην ικανότητά του, βρίσκεται ταυτόχρονα η κρύφια ανησυχία, αν θα τα καταφέρει. Αυτό θα μπορούσε επίσης, έστω κι αν δεν αναπτύχθηκε στη συνέχεια από τον Kroug, να σημαίνει η πρόταση: «η ανικανότητα που παρουσιάζεται ως μέριμνα ... είναι το καρύκειμα της ικανότητας». Αυτό εμποδίζει τον άνθρωπο να βιώνει την ικανότητα του με σιγουριά.

Όπου αυτός πετυχαίνει μια τέτοια σιγουριά, η ζωή απολιθώνεται· διότι, συνεχίζει ο Kroug: «Η απόλυτη ικανότητα παραμένει νεκρή». Αφότου η ικανότητα γίνει τελειότητα, έτσι ώστε ο άνθρωπος χωρίς φροντίδα για τη δυνατότητα της ανικανότητας μπορεί να νιώθει σίγουρος μέσα του, αποκόβεται από τη ζωτική διαδικασία της ζωής και απολιθώνεται, ή: η ικανότητα του μηχανοποιείται.

Αλλά επειδή υπάρχει κάτι τέτοιο, είμαστε υποχρεωμένοι να ερωτήσουμε, πού και κατά πόσο αυτή η μηχανοποίηση είναι δυνατή και ίσως σκόπιμη, και πού αρχίζει να απειλεί την ίδια τη ζωή. Σκόπιμη είναι εκεί, όπου κάποιες κατώτερες επιδόσεις αυτοματοποιούνται, για να κερδίσουμε δύναμη για ανώτερες. Είναι μια διαδικασία ανακούφισης, με την έννοια που υπάρχει στον Gehlen¹⁰. Έτσι υπάρχουν οι απλές επιδόσεις, κολύμπι, βάδισμα, ποδηλασία, ανάγνωση, αριθμητική κλπ. Όλα αυτά μπορεί ο άνθρωπος να τα μάθει, και στη συνέχεια, αφού τα έχει μάθει, τότε τα «μπορεί», και μέσα στη ζωή του μπορεί να επαφίεται σ' αυτή την ικανότητα του. Αλλά αυτή η μηχανική ικανότητα έχει τότε μόνο αξία, όταν είναι ενσωματωμένη σε στόχους που πρέπει [49/50] στη συνέχεια να κατορθωθούν. Εκεί όμως όπου ο άνθρωπος, με όλη τη δύναμη της ζωής του, δίδεται πραγματικά, εκεί όπου ζει με όλη τη σημασία της λέξης, εκεί δεν υπάρχει καμιά απόλυτη ικανότητα, αλλά και δεν επιτρέπεται να υπάρχει καμιά απόλυτη ικανότητα, διότι μόνο με ακατάπαυστο αγώνα ενάντια στην ανικανότητα, μόνο μέσα σ' αυτή την πάντα εύθραυστη ισορροπία, είναι ζωντανή η ζωή — και αυτό σημαίνει ταυτόχρονα: δημιουργική. Εφόσον, επιτευχθεί η τελειότητα της απόλυτης ικανότητας, έχει αποκλεισθεί η εξέλιξη. Με την έννοια αυτή τονίζει ο Kroug: «Η καθαρά μηχανική ικανότητα θεωρείται ως κατώτερη ικανότητα, και κάθε άνθρωπος ζει την ικανότητά του ως μια υψηλή μορφή ικανότητας σε «statu nascendi», σ' εκείνη τη σπάνια, μεθυστική μετάβαση από την όχι-ακόμα-ικανότητα ή από την παντελή-ανικανότητα στην ικανότητα. Και μάλιστα η ικανότητα είναι, οντολογικά θεωρούμενη, πάντα ικανότητα σε «statu nascendi». Την ολοκληρωτική, απόλυτη ικανότητα δεν θα μπορούσαμε πλέον να την

⁹ Schellings Werke, hrsg. von Manfred Schröder, München 1927, 2ος τόμ., σελ. 615.

¹⁰ Arnold Gehlen, Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt, Berlin 1940, σελ. 52 κ.εξ.

αισθανθούμε ως ικανότητα· θα ήταν απόλυτος θάνατος»¹¹.

4. Το «να μπορείς να είσαι» κατά τον Martin Heidegger

Η φράση: το Είναι του ανθρώπου είναι μια ικανότητα, θυμίζει με καταπληκτικό τρόπο αυτό που λέει με έμφαση ο Heidegger για το «να-μπορείς-να-είσαι» [Seinkönnen] του ανθρώπου, ιδιαίτερα σε υψηλές μορφές, όπως το «να-μπορείς-να-είσαι ο πιο δικός σου εαυτός» [«eigenstes Seinkönnen»]¹², όπως το μαρτυρούμενο μέσα στην ηθική συνείδηση «να-μπορείς-να-είσαι αυθεντικά ολόκληρος» [«eigentliches Ganzseinkönnen»]¹³, «να-μπορείς-να-είσαι αυθεντικός εαυτός» [«eigentliches Selbstseinkönnen»]¹⁴ και παρόμοια σε μερικά άλλα χωρία. Έτσι λέγεται κάπου: «η κατανόηση είναι το υπαρκτικό Είναι του να μπορείς [50/51] να είσαι ο εαυτός σου»¹⁵, και στη συνέχεια με περισσότερη οξύτητα: «Αυτό, που ετούτο (= το εδώ-Είναι) δεν είναι ακόμα μέσα στη δική του δυνατότητα-να-είναι, είναι υπαρκτικά»¹⁶. Με την έννοια αυτή ο Kroug πίστεψε ότι μπορούσε να επικαλεσθεί τον Heidegger.

Αλλά αυτό το «να-μπορείς-να-είσαι» του Heidegger πρέπει να διαφοροποιηθεί αυστηρά από την ικανότητα [Können], που πασχίζει ο άνθρωπος να αποκτήσει με την άσκηση: την ικανότητα μιας δραστηριότητας ή μιας επίδοσης. Θα μπορούσαμε ίσως σ' αυτή την περίπτωση να μιλήσουμε για ικανότητα-να-πράττεις [Tunkönnen]. Αλλά στις δύο αυτές περιπτώσεις η λέξη «ικανότητα» έχει διαφορετικό νόημα. Στον Heidegger πρόκειται για κάτι που ο άνθρωπος μπορεί να γίνει, για να πραγματοποιήσει τη δυνατότητα που βρίσκεται μέσα του. Με έμφαση ο Heidegger μιλάει για «την πιο δική σου» δυνατότητα-να-είσαι, για την πραγματοποίηση της «πιο δικής σου» δυνατότητας. Και αν στη συνέχεια γίνεται λόγος για το «να-μπορείς-να-είσαι αυθεντικά ολόκληρος», για το «να-μπορείς-να-είσαι αυθεντικός εαυτός», πρόκειται πάντα για την οντολογική σύσταση του ανθρώπου· η ικανότητα δεν είναι ένα μπορώ-κάτι, η ικανότητα μιας ορισμένης επίδοσης, αλλά το να-μπορείς-να-είσαι με ένα απόλυτο νόημα, χωρίς ένα δυνατό αντικείμενο. Και το επανειλημμένα εμφανιζόμενο συμπλήρωμα, να-μπορείς-να-είσαι «ο πιο δικός σου εαυτός», δείχνει ότι πρόκειται για μια εξαιρετική δυνατότητα, δηλαδή τη δυνατότητα του αυθεντικού υπάρχειν, με την έννοια που είναι και κατά τον Jaspers ο άνθρωπος μέσα στο εδώ-Είναι του μια «μπορετή ύπαρξη»¹⁷. Η ικανότητα έχει εδώ λοιπόν την έννοια μιας δυνατότητας, η οποία ανατίθεται στον άνθρωπο προς πραγματοποίηση. Πρόκειται για την πραγματοποίηση αυτής της δυνατότητας, να-μπορείς-να-είσαι ο πιο δικός σου εαυτός.

Αντίθετα στην περίπτωση μας η ικανότητα είναι μια πράγματι υπαρκτική δυνατότητα του ανθρώπου, την οποία αυτός μπορεί με άσκηση να αποκτήσει και να βελτιώσει, την οποία εννοεί ως συνείδηση-της-ικανότητας και την οποία δοκιμάζει μέσα σε συγκεκριμένα προβλήματα. Επομένως η ικανότητα εδώ [51/52] δεν βρίσκεται σε αντίθεση προς το πραγματικό-Είναι, αλλά είναι μια μορφή της πραγματικότητας του ανθρώπινου εδώ-Είναι.

¹¹ Kroug, «Das Sein zum Tode», σελ. 403.

¹² Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, Halle a.d. Saale 1927. Από τα πολυάριθμα στοιχεία στο βιβλίο του Heidegger αντλήσαμε μόνο λίγα με σχεδόν αυθαίρετη επιλογή.

¹³ Οπ.π. σελ. 301, 303, 309.

¹⁴ Οπ.π. σελ. 321.

¹⁵ Οπ.π. σελ. 144.

¹⁶ Οπ.π. σελ. 145.

¹⁷ Karl Jaspers, *Philosophie*, 2ος τόμ. «Existenzerhellung», Berlin 1932, σελ. 2.

Κι εντούτοις θα ήταν πρόωρο να πιστέψουμε ότι έχουμε λύσει το πραγματικό πρόβλημα με τη βοήθεια της διάκρισης δύο διαφορετικών σημασιών μιας λέξης. Οι δύο σημασίες αλληλοεξαρτώνται κατά τρόπο αδιόρατο. Δεν είναι σωστό ότι ο άνθρωπος πρώτα «είναι» — ή επίσης «μπορεί να είναι» μέσα στην αυθεντικότητά του — και στη συνέχεια «μπορεί» αυτό ή εκείνο, αλλά το «Είναι» του συνίσταται ακριβώς σ' αυτό το κάτι-δύνασθαι και δεν μπορεί καθόλου να αποδεσμευθεί από αυτό. Η ανθρώπινη ζωή είναι πάντα μια ικανότητα-να-ζεις, δηλαδή δεξιότητα να διατηρείσαι στη ζωή με ορισμένες επιτηδειότητες. Επειδή όμως ο Heidegger αιτιολογεί κάθε κατανόηση μέσα στον κόσμο με βάση ένα προηγούμενο αυτοκατανοείν [Sich-selbst-Verstehen] του δικού σου «μπορείς-να-είσαι», υπάρχει ο κίνδυνος να διαχωρισθεί ένας υπαρξιακός «εαυτός» με την «προλαβαίνουσα αποφασιστικότητα» του από την ικανότητα των ενδοκοσμικών βιοτικών πραγματώσεων, ή συντομότερα: να διαχωρισθεί το «Είναι» του από το «πράττειν» του. Αυτός είναι ο κίνδυνος κάθε «Οντολογίας» του ανθρώπου, όσο προσεκτική και αν είναι αυτή.

Ενάντια σ' ετούτο τονίζουμε, ότι βασικά δεν υπάρχει κανένα «Είναι» του ανθρώπου πριν ή μετά από το πράττειν του, αντίθετα ο άνθρωπος «είναι» η ικανότητά του, η οποία επενεργεί μέσα στις πράξεις του, και τίποτα περισσότερο. Αυτό εννοούσε και ο Kōnig με την πρόταση του: «Ο άνθρωπος είναι αυτό που ο ίδιος δύναται». Αυτό εννοεί και ο Kroug, όταν τονίζει ότι ο άνθρωπος μαθαίνει τον εαυτό του πρωταρχικά μέσα στην ικανότητά του — και μέσα στην ανικανότητά του. «Προφανώς η συνειδητοποίηση της ικανότητας έχει κατά κάποιον τρόπο το προβάδισμα απέναντι στη συνειδητοποίηση του Είναι»¹⁸. Ο προσεκτικός περιορισμός «κατά κάποιον τρόπο» θα μπορούσε να περιττεύει, και η φράση θα κυριολεκτούσε με όλη τη γενικότητά της. Η αυτοσυνειδησία είναι συνειδητοποίηση της ικανότητας, και δεν διαχωρίζεται από αυτήν. Ο Kroug συνοψίζει με πολλή ακρίβεια αυτή τη θέση: «Ένα 'Εγώ' δεν υπάρχει· υπάρχει όμως η ικανότητα-να-πω-'μπορώ'. Μόνο μέσα στο 'εγώ μπορώ' υπάρχει το Εγώ»¹⁹. Γι' αυτό είναι σκόπιμο να αφήσουμε εντελώς κατά [52/53] μέρος την παραπλανητική έννοια του Είναι — και μαζί με αυτήν εκείνη της Οντολογίας — κατά την ανάλυση της ανθρώπινης ζωής. [53/54]

¹⁸ Kroug, «Über Ontologie des Könnens», σελ. 164.

¹⁹ Wolfgang Kroug in einem Brief an Hans Bohnenkamp vom 1.9.1971.